

Date: 29th May-2025

**“DEVONU LUG‘ATIT-TURK” ASARINI INTERAKTIV METODLARDA
O‘QITISH**

Vafoqulova Go‘zal Ochilovna

(Samarqand davlat chet tillar instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani
o‘qituvchisi)

Annotatsiya: Maqolada Mahmud Koshg‘ariyning «Devonu lug‘atit-turk» asari tahliliga atroflicha to‘xtalib o‘tilgan

Kalit so‘zlar: «Devon», «Tangutlar bilan jangnoma», «Uyg‘urlar bilan jangnoma», «Yabaku bilan jangnoma», Barman, Barsg‘an , Qaz.

Mahmud Koshg‘ariy Markaziy Osiyoda ilk o‘rta asr madaniyatining buyuk arboblardan. U tilshunoslik, xususan, turkiy tillarni o‘rganishda mashhur bo‘ldi va tarixda o‘chmas iz qoldirdi. Mahmud Koshg‘ariy ilmda, tarixda «Devonu lug‘atit-turk» asari bilan shuhrat topdi.

«Devonu lug‘atit-turk»-adabiy manba. Unda turkiy xalqlar tarixiga oid qadimiy afsona va rivoyatlar, 300 ga yaqin maqol va matallar, hikmatli so‘zlar, 700 satrdan oshiq she‘riy parchalar o‘rin olgan. «Devon»da keltirilgan she‘riy parchalardan 150 satrga yaqini islom davri she‘riyatiga xos bo‘lgan «bayt» tipidagi masnaviy, qasida, g‘azal, qit‘a parchalari bo‘lib, muallif ularni «bayt» deb ataydi.

«Devon»dagi qo‘shiqlar ko‘proq jangnoma xarakterida bo‘lib, ba‘zi yirik she‘riy parchalarga shartli ravishda «Tangutlar bilan jangnoma», «Uyg‘urlar bilan jangnoma», «Yabaku bilan jangnoma» deb nom qo‘yilgan. Ularda turkiy elatlarning shijoati, qiyinchiliklarga bardoshi, jasurligi, harbiy hiylalar, elparvarlik, mardlik, himmat, mehr va qahr tuyg‘ulari tasvirlangan. Qadimgi epik qo‘shiqlardan «Devon»da saqlangan ikki yirik asar ko‘pchilikning e‘tiborini tortadi. Biri «Alp Er To‘nga marsiyasi», ikkinchisi «Qish va yoz munozarasi»dir. Marsiya 44 satrdan iborat. Alp Er To‘nga turklarning qadimiy qahramoni. Yusuf Xos Hojib tojiklar uni Afrosiyob deb atashini yozgan. To‘nga Alp Er yo‘lbars kabi kuchli bahodir odam demakdir. Uning Barman, Barsg‘an degan o‘g‘illari hamda Qaz ismli qizi haqida ham ma‘lumotlar bor.

Marsiyada Afrosiyob-Alp Er To‘nganing achchiq qismati dahshatli fojia, o‘rnini to‘ldirib bo‘lmaydigan yo‘qotish sifatida baholanadi.

Alp Er To‘nga o‘ldimu?

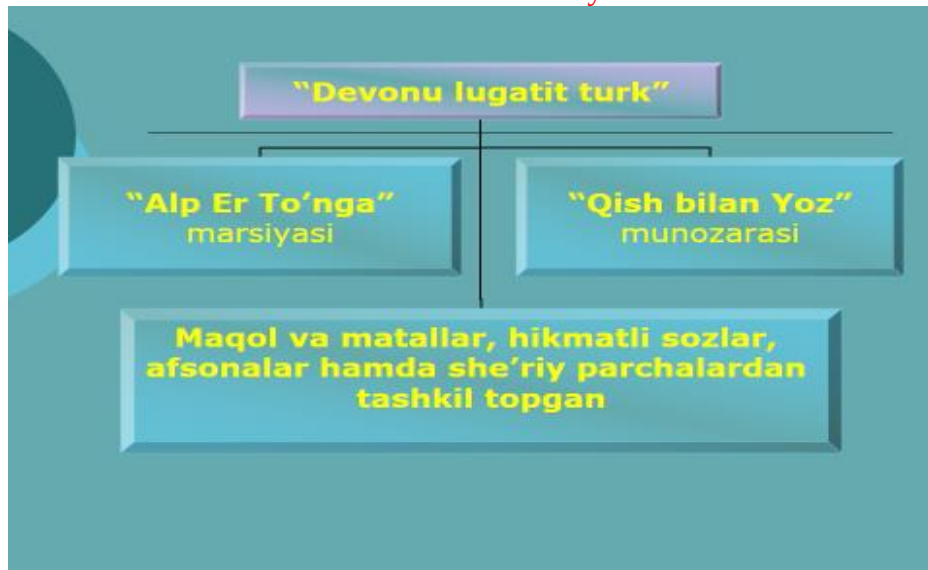
Esiz ajun qaldimu?

O‘dlak o‘chin aldimu?

Emdi yurak yirtilur.

Date: 29th May-2025

«Qish va yoz» munozarasi turkiy munozara janrining bizgacha etib kelgan birinchi erkin namunasidir. Unda turkiy elatlarning tabiati, yashash, tafakkur tarzi, sevinchlari, qayg'ulari aks etgan, tabiatga mehr ifodasini topgan. Asar majoziy tasvirlar, tashbehlar, sifatlashlar, jonlantirish, engil kinoyalarga boy. Tabiat tasviri:

*Alin topu yashardi
Urut o'tin yashirdi,
Ko'ling suvin ko'shardi
Sigir buva mungrashur.*

Mazmuni:
*Tog' boshlari yashardi,
Qurug' o'tni yashirdi,
Ko'l suvlari toshirdi,
Sigir, buqa ma'rashur.*

Qish bilan yoz bir-biri bilan tortishadi. Bu tortishuvda xalq o'z qarashlarini, yoz va qishga bo'lgan munosabatini ifodalaydi:

*Qish yoy bila to'qushti
Qinir ko'zunug' baqishti.
Tutishqali yaqishti,
Utg'olimat o'g'rashur.*

*Qish bilan yoz to'qnashdi,
Qing'ir ko'z bilan qarashdi.
Tutib olishga intilishdi,
Yutishga tirishar edi.*

Yoz aytadi:
*Sendan qochar sundiloch,
Menda tinar qaldirg'och,
Bulbul ko'ylab nag'ma soch
Erkak, ayol juftlashur.*

Qish yozga aytadi:
*Senda barcha yomonlar
Chibin, pashsha, ilonlar
Dumi gajjak chayonlar
Hamla qilib yugurar.*

"Devon" dagi maqollar

«It isirmas, ot tepmas dema», «Quruq yog'och egilmas», «Uma kelsa qut kelar», «Mehmon kelsa, qut kelar», «Ag'ilda o'g'laq tug'sa, ariqda o'ti unar».

Mavzu yuzasidan savollar:

1. «Devoni lug'atit-turk» asarida keltirilgan she'riy parchalar mavzusi qanday?
2. «Devoni lug'atit-turk» asarida xalq maqollari nima haqida?
3. M.Koshg'ariy «Devoni lug'atit-turk» asari bilan ilmda qanday yangilik yaratdi?
4. «Devoni lug'atit-turk» asari qaysi hukmdorga bag'ishlab yozildi?
5. «Devoni lug'atit-turk»da qanday she'rlar jamlangan?

